

ה ע ר כ ו ת

פרק בסבלנות

אף בזמנים שלעמי העולם היו שמחות ותגים, לא רבים היו ימי שמחה ותג לעם היהודי; ומה פלא אם עכשיו, כשעמים רבים נמצאים במצב של הרס ועבדות — מצבנו איום. הרבה שנים רצחה משלהת אנגליה ללמד אותנו פרק בסבלנות. בשום אופן לא יכלה להגביל, מדוע כה יקר לנו כל רגע ומדוע כל יום שאין אנו מכניסים בו לארץ אנשים חדשים ובמספר גדול ואין אנו מקימים בו מפעלים חדשים, נראה לנו כאסון. האנגלים השקטים האלה רצו להוכיח לנו שלא זו הדרך: "לאט לכם" — אמרו, — "שנה אחת תכניסו קצת יותר אנשים ולעומת זה תכניסו בשנה השניה פחות, ובדרך זו תוכלו להתקדם". זכורתני, שבאחת הישיבות של ועדת פיל אמר היושב ראש לאחד מתברנינו: "מהו הדבר? אנחנו, העם הבריטי, הגנו עם חוק, אבל יודעים לוותר, ואם אינכם מסכימים בשום אופן לפשרותי, לא הבין האיש שהוא יכול לוותר ולהתפשר ואנחנו איננו יכולים. הוא לא רצה להבין כי עוד בימים ההם הרגשנו וידענו כי הגולה שלנו תולכת ונהרסת. במשך כל שנות עבדותנו בארץ ידענו, שאנחנו אשר באנו הנה, קיבלנו על אחריותנו את גורל העם כולו, את גורלו של כל קיבוץ וקיבוץ יהודי בכל ארץ וארץ בעולם, והרגשנו יפה, שאין לנו פנאי, שבכל רגע של עבודתנו תלוי גורלו של ישוב יהודי זה או אחר, תלוי גורלו של הדור הצעיר שלנו בגולה, ואין לנו יכולת לוותר.

היריות, הפצצות וכל הקשיים הפוליטיים. פה יהיו ילדינו בטוחים, פה יהיו בטוחים לאמהותיהם ופה יהיו בטוחים לעם ישראל.

ואין ספק שאחד המקורות שנתנו לנו כוח לעמוד כאשר עמדנו במשך שלש השנים האחרונות היה כוחו של צער האומה. לא יכולנו שלא לעמוד. ולא ייתכן כלל שלא נצליח במערכותנו בארץ, אם לכנו חזר וזעות-הגולה. לא ייתכן שלא נצליח כאן בעבודתנו, בעבודת ההגנה על כל נקודה ונקודה, ותהא הקטנה ביותר, אם לפנינו עומדת תמונת יהודי זבוגשין, ותמונת אלפי היהודים במחנות ההסגר השונים בארצות השונות. בזה כוחנו. אלה שרצו להרסנו חשבו שעל ידי הרדיפות מחלישים אותנו, ואכן הם יכלו להחליש קיבוץ זה או אחר — את רוח העם הם מוכרחים היו לחשל ואת כוח הסתערותנו בארץ הם מוכרחים היו לחזק.

תקות הנוער בגולה

אבל לא די שנראה רק את אשר עבר עלינו במשך שלוש השנים האלה, את המלחמה התמידית על זכויותינו ועל נפשנו, ועל כל מפעל ונקודה ופינה חדשה. אף נראה בזה את חוות הכל. עלינו להודיע בבטחון לעולם כולו, שלא יצליחו לשלול את התקוה האחרונה של הילד, של הנוער ושל העם בגולה. ראיתי עכשיו בגולה איך עברו מדריכות ומדריכים צעירים עם קבוצות של הסתדרויות נוער מגרמניה, איך הצעירים האלה בני 16 ו-17, הטילו על עצמם את האחריות לגורלם ולכבודם של הילדים והילדות, שהם היו מדריכיהם; איך עזבו את הוריהם והצליחו להכנס לפולין; ואיך קבוצי ההכשרה שלנו בפולין קבלו אותם; איך הקיבוץ "העשיר" כביכול, קיבוץ גרוכוב, שטרם הגיע למטה לכל חבר, ידע לפנות חדרים בשביל קבוצת נוער מגרמניה, איך ספלו בתם, איך קיבלו אותם אנשי גרוכוב. וכל זה היה רק מתוך אמונה ותקוה אחת: סוף־סוף יעזבו אף הם את גרמניה ואת פולין ויעלו הנה.

מלחמה ובנין

אין זאת, כי נודע לצורדינו, כי על ידי מה שעוללו לנו בגרמניה ובנייה ובצ'אכוסלואקיה, לא יוכלו עוד להרוס את עמנו בעולם, אבל אם יצליחו לפגוע בנקודתנו זאת, בארץ ישראל — רק אז נהיה הרוסים ואבודים, ועל כן החליטנו

פה יהיו ילדינו בטוחים

יום יום מקיפות הגוירות מאות אלפים חדשים, ואנחנו האמהות, יודעות שילדי ישראל מפורים בעולם כולו ואמהות יהודיות בארצות שונות מבקשות רק דבר אחד ויחיד: קחו מאתנו את ילדינו, קחו אותם בכל פינה שתמצאו, ובלבד שתצילו אותם מגיהנום זה! והילדים, שעוברים היום או עברו לפני שנה מגרמניה לאוסטרית ומאוסטרית לצ'אכוסלואקיה ומצ'אכוסלואקיה לאנגליה — מי יכול להיות בטוח ומי יכול להבטיח לאמהות האלה, כי בהוציאן את ילדיהן מגיהנום אחד, לא תכניסו אותם לגיהנום שני? תנועת הפועלים בארץ והישוב היהודי בארץ יודעים היטב, כי רק במקרה אחד יכולים אנחנו להבטיח לאמהות ישראל את עתיד ילדיהן: אם נציל אותם מגיהנום הגולה ונביא אותם הנה, לארץ הזאת — גם כיום, במצבה הנוכחי של הארץ, עם

סיסמאות שגם עליהן יהיה אולי לעמוד למבחן. דרכנו איננה פשוטה כלל, ואם נעשה צעד אחד היום, אין לנו עדיין הבטחה, מהו הצעד שנצטרך לעשותו מחר. רק דבר אחד בטוח וברור לנו לגמרי: מלחמתנו הציונית בארץ מוכרחה להיות שונה ממלחמתו של כל עם אחר. כל עם אחר בהכנסו למלחמה איננו חושב כלל ואיננו יכול לתאר לעצמו, כי בעצם תקופת המלחמה יצטרך גם לבנות. אנחנו איננו יכולים להרשות לעצמנו מלחמה בלי בנין. אין כל חוקן ואין כל הגיון למלחמה כזו בשבילנו. יתר על כן: כל תוכן מלחמתנו הוא הבנין, המשך המפעל והגברת המפעל. במצב כזה עוד לא היה שום עם בעולם. את זאת עלינו לדעת, וייתכן, שהדרכים, שבהם יוטל עלינו ללכת עכשיו, האפשרויות שנוכל לנצלן, התנאים שבהם נצטרך לבנות ולהקים מפעלים חדשים, יהיו קשים מאד. ובכל זאת יודע כל אחד מאתנו: נבנה ונקים מפעלים חדשים!

עלינו האחריות

ועלינו, על תנועת הפועלים, לדעת עוד דבר: אם בקרב כל עם ישנה תנועה אחת הזקוקה באמת לאחדות האמה וליכולתה — הרי היא תנועת הפועלים. היא היחידה המעוניינת וראי באחדות העם, ותנועת הפועלים שלנו בארץ, תנועת העבודה בציונות, ידעה תמיד כי בזה כוחנו. ובמידה שהצלחנו בזמנים שונים לאחד סביב מפעלים שונים חלקים גדולים של העם, הצלחנו גם במפעלנו בארץ. אין זה מספיק, שבתקופה הזאת, שבה נצטרך להמשיך את עבודתנו בארץ, נעשה רק את החשבון שלנו — בתוך תנועתנו אנו. אין זה מספיק, אנחנו אחראיים גם לגורל העם, כולו ולגורל הישוב. אנחנו מוכרחים לקבל על עצמנו את האחריות לא רק בעד המעשים שאנחנו עושים, כי אם הכרחי שנארגש כי על הישוב כולו — ועלינו, בתוך הכוח הגדול המאורגן בתוך הישוב — חלה האחריות גם בעד מעשיהם הרעים של האחרים, ואם כך הדבר — מוכרח להיות בנו הכוח לכפד ולאחד את הישוב על חוגיו השונים, למען לא יהיה בו בזמן האחראי הזה מקום למעשים בלתי אחראיים. וגם זה לא דבר קל הוא.

לעשות את הנסיון הזה, וחשובים האובייקטיבי הנה אולי בכוח: מה שיכלו לעשות לאוסטרית, מה שיכלו לעשות לספרד ולצ'כוסלואקיה, לעמים חזקים היושבים על אדמתם, האם אי אפשר לעשות לעם היהודי, לעם הדל והמסכן, האומלל, הקטן, המפורד והמפוזר, המבקש במשך שנים רחמים מכל עם ועם בכל פנה ופנה של העולם, אולי ירחמו ויתנו להכנס לאחדים מבנינו? האם אי אפשר לעשות לעם הזה מי שהצליחו לעשות כה יפה לעמים אחרים? אולי, באופן אובייקטיבי, היה החשבון נכון. ואם כי דרך התאבדותנו עדיין לא לגמרי ברורה לנו, אם גם אין בינינו איש אשר יוכל עתה לקום ולמנות לנו צעד אחרי צעד את פרשת המעשים אשר נעשה ביום האסון — איך נעשה ומה נעשה, ואין איש ואין קבוצ בתוכנו שתהא לו תרופה בדוקה ומונסה ומבוררת — אך אין כל ספק שבתנור עתנו כולה, ובחלק הגדול ביותר של הישוב ובחלקים גדולים מאוד של העם היה האמונה העיקרית: מה שעשו לעמים אחרים ולארצות אחרות, לא יצליחו לעשות לנו, לא פשוט הדבר לעשות!

אין כל ספק שאנחנו נבנסים עכשיו לתקופה קשה מאד, שלא ידענו עוד כמותה. אכן, במשך עשרות שנות עבודתנו בארץ, לא היה לנו יום אחד של שקט חיצוני ושקט נפשי. אם לא היו מאורעות דמים, היתה העליה קטנה. ואם העליה היתה גדולה, לא ידענו איך תקלט ותשתרש בארץ, האם תלך בדרך הנכונה, האם תמשיך במפעל החלוצי, האם תבין שבאנו הנה על מנת להכין מקום בשביל התמונים שיבואו אחרינו, אף יום אחד של שקט לא היה לנו. אבל התקופה הזאת שבה אנו חיים עכשיו והתקופה הקרובה הצפויה לנו — כמוה לא ידענו עוד בעבודתנו: גם הלחץ הזה של צרות, של ים הזמנות, של הגייתנום שבו נאלצים לחיות יהודי הגולה, גם המצב הפוליטי הבין לאומי, גם המשך התאורעות בארץ, גם הידיעה וההכרה, שמה שלא הספקנו לעשות במשך הרבה שנים אנו מוכרחים עכשיו להספיק במשך ימים ושבועות — כל זה אינו מקל על מצבנו ואינו עושה אותו לפשוט.

כל אחד מאתנו עומד עכשיו למבחן. יש דרכים ויש

ואולי גם לא נצילה בו, אבל על נקל על עצמנו ואל נחשוב שאם רק הציבור שלנו ילך בדרך הנכונה, ופתרנו את השאלה כולה, לא כך הדבר. נדע זאת על כל האמת המרה הטמונה בידיעה הזאת.

מה נצפה מהעם העברי?

ועוד אמת קשה ומרה עלינו לדעת: בעבורתנו סמכנו לא מעט על דעת הקהל בארצות שונות. השכנו שבכל עם ובכל ארץ יש חוגים ויש תנועות — תנועת הפועלים, תנועות ליברליות ואנשי רוח — שיבינו מהו מפעלנו ומהם צרכינו וברגע המכריע יבואו לעזרתנו, ידענו שיש גם עם יהודי בגולה, שישנן ארצות עם קבוצים יהודים גדולים בעלי כוח — והם יבואו לעזרתנו, ומחבתנו בימים הקשים האלה לדעת את זאת, שאין תקות רבה לעזרת נשקפת לנו ממקורות אלה. אם נשארו עוד ארצות מעטות אחרות, שבהן יושבים יהודים במספר רב, ולנו פה נדמה כאילו הם חוקים והשפעתם מרובה וכי הם בודאי יוכלו לעזור לנו — אל נא נרמה את עצמנו: אין כיום ישוב יהודי בעולם, אף בארץ ההפשית, הדמוקראטית והליבראלית ביותר, שהיהודי אינו מרגיש בו פחד מפני יום המחור, שאין הוא מרגיש על בשרו, כי על עקרבנים הוא יושב, וכי מה שהיה מעיו לעשות לפני 10 שנים, לא יעז עוד לעשות היום, ואפילו ישוב ציוני שירצה לעשות הכל כדי לעזור לנו, יהשוב כל מיני השבונות טרם יעזו להתחיל לעשות משהו, ומה גם, כי לא נשארו הרבה ארצות, שבהן יכולים עוד יהודים להרים את קולם.

עורת עמים

ואשר לדעת הקהל הלא-יהודית בעולם, נעשה נא לנו גם את החשבון הזה. הייתי לפני חודשים באנגליה וראיתי את האנגלי הפשוט ברהוב. כאשר ראה בנובמבר את העתון והנהו כולו כמעט מלא — בוקר, צהרים וערב — ידיעות על מה שקרה ליהודי גרמניה, נדמה היה שזה משפיע עליו, והוא משתתף בצערנו. אבל הגוי הפשוט האנגלי הזה צריך להתחיל היום, מאורעות יומו, אני מהרהרת בלבי: „ואתה? מה יהיה גורלך אתה? הגם אותך ישפילה ירמסו?”

„נסעתי עם שלמה על הטראקטור וראיתי איך ברוך זורע...” והוא מספר על השדה ועל הגן, על האורות והתצר... ועל

סוסה רכבתי עם הנוסע... לאט-לאט הוא מושך אותי אחריו, לתוך מערבולת רוחו הסוערת, בכות הייו המובעים מוציא אותי ממסגר זרועותיהם של הצללים השחורים.

אך כשאני משכיבה אותו במטה והוא משלב את זרועותיו על ערפי לנשיקת ליל-מנוחה — הם באים שוב ומחיצבים ביני ובין ילדי — בכל הפנות אני רואה עיני ילדים גדולות ואפלות ומבוהלות והן שואלות: „מדוע?” ואין אני יכולה לנשק לבני את נשיקת ליל-המנוחה — הצללים התיצבו ביני ובין ילדי...

בצערו של מי עליו להשתתף קודם: בצערם של אנשי סין או אנשי ספרד, או של אנשי צ'כוסלובקיה או בצערו הוא, כשאומרים לו שהאימפריה שלו בסכנה, והעיקר — עליו להתחיל, אם יצא למלחמה או לא. האשה האנגליה הפשוטה, טובת-הלב, שצריכה להתחיל היום אם לתמוך בצ'מברלין, נדמה לה שבשעה שהיא תומכת בו היא מצילה את בנה משדה הקרב, ולו גם לחדשים מספר, ובשעה שהיא מתנגדת לצ'מברלין ומסייעת להפלתו, הרי היא אולי גורמת במו ידיה למלחמה מיד ומוסרת את בנה מיד לחויה, ואין זה סוד: כאשר שב צ'מברלין מהנסיעה שלו למינכן, עמדו נשי אנגליה לימינו, הן עשו להן לעת עתה רק חשבון אחד: הכן נשאר לעת עתה בבית, תפול אוסטריה, תפול צ'כוסלובקיה, יהרס העולם כולו — הכן ישב לעת עתה בבית, וזאת האשה צריכה לדאוג גם לנו. אנתנו יושבים ממנה שהיא חזקת לנו. אנתנו תובעים מתנועת הפועלים באנגליה, שגלתה במשך הרבה שנים ידידות והבנה למפעלנו, שהיא תתמוך בנו. אבל את המלחמה הגדולה הזאת למען מפעלנו — אשר בתנאים אחרים ובמצבים אחרים בעולם היינו יכולים לקוות ממנה, כי היא תעשה אותה — איננו יודעת אם היא מסוגלה לעשותה עכשיו.

ישבתי ב־1937 בוועידה בין-לאומית של התנועה הסוציאליסטית והתנועה המקצועית בלונדון, באה לשם משלחת מספרד, וכאשר שמעתי את דברי החברים מספרד, נדמה היה לי שאנחנו המדברים, והם אמרו, כבר ב־1937: לאחר שאנחנו נפול, תפול גם צ'כוסלובקיה, ולא ידעו שפראג תפול עוד לפני מאדריד. האנגלים שמעו את הדברים, היתה קצת התרגשות, רצו לעזור וגם עזרו במשהו, אבל אותה העזרה שספרד דרשה לא נתנה, לא היה להם הכוח לתת. נדע זאת! אכן גם זה אינו צריך להביא אותנו לידי יאוש, אבל התובת עלינו לדעת גם את האמת המרה הזאת, למען נוכל גם מזה לשאוב כוח, למען נדע שזה מטיל עלינו אחריות עוד יותר גדולה, קטנה העזרה שאנו יכולים לקוות ולקבל מן החוץ.

אנו ושכנינו

ועוד דבר שכל אחד מאתנו הכיר אותו, ואשר תנועת הפועלים והתנועה הציונית לא רק הכריזה עליו בקונגרסים, במועצות, בדקלרציות שונות של ההסתדרות כולה או של גוף זה או אחר בתוכה, כי אם זאת היתה אמת מוצקת ומקור כלת אצלנו ללא כל יוכוח: כי נדע ונרצה להיות בשלום עם הערבי בארץ, היה זה לנו הכרת של גורל, לא קבלנו רק דבר אחד: ששלום זה יכול לבוא על ידי מעשה כשפים, ידענו כי זאת היא אחת הפרובלמות הקשות מאד וידענו שאנחנו רוצים ועושים את כל אשר באפשרותנו כדי ללכת לקראת השלום הזה, ואין זה סוד, שגם אחרי מאורעות שלש השנים האלה אנחנו — תנועת הפועלים, הישוב והתנועה הציונית — יודעים גם היום את האמת הזאת ורוצים בשלום הזה, אבל השעה היא יותר מדי רצינית כדי שנוכל להשוב, כי על ידי גלוי רצון שלנו בלבד הדבר יהיה עשוי, וכי אפשרי עתה להגיע למטרה הנכספת בקפיצת הדרך, לא, גם זה לא, נדע שגם הדרך הזאת היא קשה מאד וארוכה מאד, ובכל זאת נלך בה.

מוטב לו לצבד את עצמו לדעת בוינה או לנסוע לשאנחאי ולצבד את עצמו לדעת שם. — באותה שעה יושב אהה, יהודי ארצישראלי, עם ספורט ארצישראלי בידך, ואתה מקבל ויזה ונוסע למקום שאתה רוצה לנסוע וסוף סוף יש לך בית, שלשם אתה יכול לשוב, אם אין אתה מקבל ויזה לאיזה מקום אחר; יש לך בית, אמנם עם הרבה מאד צרות ויסורים, אבל בית! ואתה פתאום מתבייש כי כל כך טוב לך בתוך נחשול הצרות, בגיהנום זה שכל העם היהודי בעולם טובע בו, וכל אחד ואחד מאתנו צריך להרגיש ולהכיר, כי בעד הטוב הזה הוא מחייב לשלם, ואין מחיר שייקר מדי. ולא רק אנחנו צריכים לדעת זאת, גם הילדים בקרבנו צריכים לדעת, כי אלפי ילדים יהודים בגילם, טובים כמוהם ומוצלחים כמוהם, ילדי אמהות יהודיות, מתגוללים היום בכל פינות העולם ללא קורת גג וללא חנוך וללא תקוה ליום מחר! ידעו הילדים שלנו, כי גם הם צריכים להיות מוכנים לשלם בעד האושר הזה, שהם נמצאים בבית.

במה כוחנו?

ונדמה, כי למרות כל הצרות וכל התשבון השחור והקשה, יכולים כל הגורמים האלה — כוח המפעל אשר כבר לצרנו בארץ, כוח הידיעה כיצד הצלחנו להגן על היצירה שלנו במשך שלוש השנים האחרונות, כוח הרצון וההכרה העמוקה של כל אחד מאתנו, כי אין ערך לחיים ואין הוכן לחיים, אם לא להמשיך בצורה מוגברת במפעל הזה, כוחו של הגיהנום בו נמצאים היום מאות אלפי יהודים בגולה, כוח הדמעות של רבבות ילדים, כוח הדמעות של האם השולחת את הילד מבלי לדעת, אם פעם תזכה לראותו עוד — להיחפך למעין של עבודה ויצירה חדשה אשר תוציאנו למרחב!

כוחות האלה אנחנו יוצאים היום למלחמה קשה מאד, ואם נצליח לנסוע בקרב חלקים רבים של העם — אבל קודם כל בקרב הישוב בארץ — את הנכונות הזאת למלחמה הקשה, רבת המכשולים והקשיים — ודאי יפלו קרבנות רבים בדרך הזאת, אך אין כל ספק, כי נצא מתוך המלחמה בנצחון, ועוד בימינו אנו נזכה לראות בארץ הזאת דור שלם של ילדים ושל נוער הבא מארצות-שונות, והוא שמח ועליו, עובד ובעל אחריות.

ומי יודע, אולי גם זה גורלנו, שדוקא מפינתנו הקטנטונת הזאת, יצא עוד אור לעולם, ומה שלא הצלחנו לעשות בארצות אחרות, מה שלא הצליחו לעשות תנועות פועלים אחרות, נצליח בארץ הזאת מתוך הקושי ומתוך היסורים, אבל גם מתוך הרצון הכביר ליצירה ולחופש, לאחדות ולליכוד, ומחדש ביתן את האות לעולם כולו — לחופש, לשתרר, ליום יפה, ליום של יושב וצדק.

כשאני רוצה לסכם-לעצמי מה צריכה להיות דרכנו במצב הנוכחי בארץ ובצינונות, אני אומרת: אנחנו צריכים לחנך את עצמנו להיות מוכנים לכל דבר קשה, לדרכים, שאולי לפני חדשים אחדים, לא חשבנו שנצטרך ללכת בהם, אבל גזע, שבכוחותינו האחרונים עלינו לשמור על כך שלא נחלל מללכת בדרך האחת והעיקרית — דרך של המשך המפעל בטמפו הרבה יותר מהיר ובכוחות הרבה יותר גדולים, שנבוא היום גם אל יהודי הגולה, שיש עוד בכוחם לעשות דבר מה ונדרוש מהם מעשים, כאשר לא דרשנו עוד מעולם ונגיד להם, שגם באשמתם ולא רק באשמת אנגליה, הפסדנו הרבה שנים בעבודתנו בארץ, הגולה תענה רק את, אם קודם כל אנחנו — הישוב ותנועת הפועלים — גזע לעשות את החשבון הריאלי של העם בגולה, של הכוחות הידידותיים שיש לנו בעולם ושל משקלם כיום הנה ונגיע למסקנה, כי למרות זה שאין לקוות לעזרה רבה מן החוץ, יש כוח לנו לישוב הזה ולתנועה הזאת, לא רק להמשיך, כי אם גם לצאת למרחבים ולהקים, ולו גם בתנאים קשים מאד, מפעלים גדולים וחדשים, שאולי בשנים תקופן לא היינו מגיעים אליהם.

ישוב עברי שיש לו בית

יודע כל אחד מאתנו, ותדע כל אם עובדת בשבתה עם ילדיה סביב השולחן, כי באותו הרגע מתגוללים בזבונשין מאות ילדים עברים על רצפת האדמה, שיש באנגליה אלפי ילדים יהודים מגרמניה, שמפזרים אותם על פני בתים נוצרים ובתים של יהודים מתבוללים, ומתחילים לחנך את הילדים האלה מחדש ברוח הזאת המפורסמת — להשפיע מלבם כל זיק של יהדות ולהפכם לאנגלים טובים" במקום שהיו "גרמנים טובים" ולראות בזה את ההצלה; נראה לפנינו תמיד את האמהות הנה השולחות כאלו בשמחה את ילדיהן לכל מקום שהוא, גזע זאת ונראה זאת ונבין, כי אסור שיהיה לנו רגע של שקט, ומאליו יוברר לנו, כי אנו היום הישוב היהודי המאושר ביותר בעולם, — למרות הכל! — וכי עלינו החובה לשלם בעד האושר הזה.

אודה על האמת: כאשר הייתי עכשיו בחוץ לארץ, הרגשתי מעין כושה להיות יהודי מארץ-ישראל, כמעט אסור שבימים אלה יהיה ליהודי כל כך טוב כמו ליהודי ארץ ישראל. אני נכנסת לקונסולט ורואה מאות יהודים צובאים על המדרגות ובפרוזדורים ובחדרי ההמתנה, מתלחשים ומפחדים לדבר בקול רם, רועדים עד שדלת הקונסוליה הפתח ורועדים כאשר היא נפתחת, כי מי יודע מה תהיה התשובה הצפויה, כי הם כמעט יודעים בודאות שהתשובה תהיה שלילית, והם מבקשים דרך לכל פינות העולם, פתאום מופיעה לפניהם נקודת אור — שאנחאי, והיהודי יושב ושואל את עצמו אם